

PARTİ İÇİ DEMOKRASİ AÇISINDAN YASA DEĞİŞİKLİĞİ GEREĞİ

Prof. Dr. H. Fehim ÜÇİŞİK (*)

I. GİRİŞ

1982 Anayasası, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları saydığı siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının demokrasi ilkelerine uygun olmasını ve bu ilkelerin kanunla düzenlenmesini öngörmektedir (m.68/II,m.69/I).

Siyasi partilerin kuruluşu, yapısı ve işleyişi konusunda Siyasi Partiler Kanunu çıkarılmış olup ayrıca Milletvekili Seçimi Kanunu ile mahalli idarelerin seçimleriyle ve seçimlerin temel hükümleriyle ilgili kanunlarda da siyasi partilere ilişkin hükümler yer almaktadır.

Tebliğimizde önce 1982 Anayasası'nın siyasi haklarla ilgili genel düzenlemeleri belirtilip siyasi partiler, milletvekili seçimleri ve milletvekillerinin özlük haklarıyla ilgili hükümleri, daha sonra Siyasi Partiler Kanunu'nun siyasi parti tanımı, demokrasi esaslarına uyma yükümlülüğünün müeyyidesi, merkez teşkilatı ve faaliyetleri, partilerin gelir kaynakları, seçime ve milletvekili adaylarının tespiti konularındaki bazı düzenlemeleri ile Milletvekili Seçimi Kanununun seçim çevrelerine ilişkin hükmü değerlendirilmeye ve değişiklik önerileri ortaya konmaya çalışılacak, sonuç kısmında da 1982 Anayasasının ve anılan kanunların ilgili düzenlemeleri ve değişiklikleri genel olarak değerlendirilecektir.

II- 1982 Anayasası'nın İlgili Düzenlemeleri

1- Siyasi Haklarla İlgili Düzenlemeler

1982 Anayasası'nın "seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları" başlıklı düzenlemesine göre, vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir (m.67/I).

---

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Bu hükmün gerekçesinde, vatandaşların asıl siyasi hakkının tek başına veya bir siyasi partide siyasi faaliyette bulunmak olduğu belirtilmiş, 1961 Anayasası'nın düzenleme tarzının vatandaşın sanki tek başına siyasi faaliyette bulunma hakkına sahip değilmiş intibasını uyandırdığı ve bu nedenle siyasi partilerde siyasi faaliyete katılanlarla tek başına siyasi faaliyette bulunanlar arasında tek başına olanlar aleyhine farklar ortaya çıkardığı ileri sürülmüştür.¹

1982 Anayasası'nın 17.5.1987 tarih ve 3361 sayılı Kanun'a değişik düzenlemesine göre, halk oylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahalli genel seçimlere iştiraki temin için kanunla para cezası dahil gerekli her türlü tedbir alınır (m. 175/VIII).

2- Siyasi Partilere İlişkin Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi

1982 Anayasası'na göre, siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olup (m.68/II) vatandaşlar, siyasi parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir (m.68/I). Siyasi partiler, önceden izin almadan kurulurlar (m.68/III). Partilerin kuruluşları Anayasadaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir (m.69/f).

Siyasi partiler, Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler (m. 68/111, m.69/X). 1982 Anayasası'nın 237.1995 tarih ve 4121 sayılı kanunla değişik düzenlemesine göre, partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir (m.69/I).

Anılan hüküm daha önce, "siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararları demokrasi esaslarına aykırı olamaz" şeklindeydi (n-,.69/111).

Bu düzenlemenin gerekçesinde, siyasi partilerin parti içi demokrasiye uyacaklarını belirten bir hükme yer vermenin de gerektiği görüldüğü belirtilmişti.²

---

¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri, Millet Meclisi Vakfı Ofset Tesisi, Ankara 1983,sh.113.

² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri, sh. 119.

1961 Anayasası da partilerin iç çalışmaları ile faaliyetlerinin demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenmesini öngörmekteydi (m. 57/11).

1982 Anayasası'na göre, siyasi partilerin denetlenme ve kapatılmaları Anayasadaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir (m. 69/X).

1982 Anayasası'na 8.7.1993 tarih ve 3913 sayılı Kanunla eklenen hükme göre, Devlet siyasi partilere yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Bu yardım ve partilerin alacakları üye aidat) ile bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir (m. 68/VIII).

1961 Anayasası'na 30.6.1971 tarih ve 1421 sayılı Kanunla eklenen hüküm de son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde beşini alan veya bu seçimlerde Millet Meclisinde grup teşkil edecek sayıda milletvekilliği kazanmış bulunan siyasi partilere Devletçe yardım yapılmasını öngörmekteydi (m.56/IV).

Bizce, 1982 Anayasası'nın siyasi haklarla ilgili temel esasları belirten "seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları" başlıklı maddesinde, vatandaşların asıl siyasi hakkının tek başına veya bir siyasi partide siyasi faaliyette bulunmak olduğu ve 1961 Anayasasındaki düzenlemenin tek başına siyasi faaliyette bulunanlar aleyhine farklar ortaya çıkardığı gerekçesiyle vatandaşların bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunabilmelerinin öngörülmesi (m. 67/1) ile siyasi partilere Devletçe mali yardım yapılması ve bir kısım vatandaşların bağımsız milletvekili adayları olduklarında karşılarında diğer bağımsızların ve parti adaylarının yanı sıra devletten mali destek alan partilerin adaylarının da olması uyumlu sayılamaz.

Fikrimizce, Devlet yardımının partiler arasında hakça olmasının öngörülmesi, bağımsız siyasi faaliyette bulunanlarla bir partide siyasi faaliyette bulunanlar arasında farklılık ortaya konup konmaması yönünden önem taşımamaktadır.

Bize göre, partilere devlet yardımı uygulaması, meclis içtüzüğüyle de düzenlenebildiği ilk yıllardaki boyutlarını çok aşmış bazı partilerde, aday olmak isteyenlerden alınan özel aidatlarla birlikte, genel merkezleri teşkilatlarına mali destek sağlayabilecek kadar güçlendirmiş ve böylece parti içi demokrasi yönünden de sakıncalı olmuştur.

3- Milletvekili Seçimlerine ilişkin Düzenlemeler ve Değerlendirilmesi

1982 Anayasası'nın 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla değişik hükmüne göre Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen 550 milletvekilinden oluşur (m.75). Bu sayı anayasa değişikliği teklifinde 600 idi ve gerekçesinde, ülkemizin artan nüfusuna paralel olarak temsilcilerinin sayısında artışın, vatandaşlarımızın ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek açısından gerekli görüldüğü belirtilmişti.³

1982 Anayasası'nın ilk şeklinde milletvekili sayısı 400 olarak belirlenmiş, 17.5.1987 tarih ve 3361 sayılı Kanunla bu sayı 450'ye çıkarılmıştı. Bu değişikliğin gerekçesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarının daha verimli olması ve komisyonlara gereken sayıda milletvekilinin katılabilmesini temin için sayının arttırılmasının uygun görüldüğü şeklinde idi.⁴

1961 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşmasını (m.63/I), genel oyla 450 milletvekili (m.67) ve 150 senato üyesi seçilmesini öngörmekteydi (m.70/I)

Bizce, milletvekili sayısı, parti içinde aday belirlenmesi, 1982 Anayasası'yla tanınıp güvence altına alınan bağımsız siyasi faaliyette bulunma ve aday olma, adayların seçmenlerce daha fazla tanınan kişiler olabilmesi, seçim sistemlerinin daha adaletli sonuçlar ortaya çıkarabilmesi ve milletvekillerinin her birine düşen görev yükü yönlerinden önem taşımaktadır. Milletvekili sayısının gereğinden fazla sınırlı olması, genellikle partilerin merkez karar ve yönetim kurulu üyeleri dışında az sayıda vatandaşın aday listelerinde üst sıralarda yer alabilmesi dolayısıyla aday olmak yönünden caydırıcı ve seçmenlerin büyük bir bölümünü yakından tanımadıkları, civar ilçelerden adaylar arasında tercihe zorlayıcı olabilecek, bazen de çok sayıda milletvekili çıkaran partilerin çok üst yöneticilerinin dahi parlamento dışında kalmasına yol açabilecektir. Fikrimizce, bu sakıncaların giderilmesi, milletvekilliklerinin dağılımında her ile en azından belidi sayıda milletvekilliği verilmesi halinde az nüfuslu illerle nüfusu çok fazla olanlar arasında ortaya çıkan, milletvekili ve nüfus

³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 19, Yasama yılı 4, S. sayısı 861.

⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 17, Yasama yılı 4, S. sayısı 564.

oranlarındaki bariz farklılığın azaltılması ve milletvekillerinin meclis yönetimi, hükümet, grup, parti görevleri ile seçmenlerin ve seçim bölgelerinin sorunlarıyla ilgilenme ve yasama ve denetleme görevlerini rahatça ve layıkıyla yapabilmelerinin kolaylaştırılması için milletvekili sayısı olabildiğince yüksek tutulmalıdır. Bize göre, ülke nüfusunun 196011 yılların iki katına çıkmasına rağmen milletvekili sayısının 1961 Anayasası'nda öngörülen seçilmiş parlamenter sayısının altında olması uygun görülmez. Ayrıca 550 sayısı, toplantı ve karar yeter sayısı olarak üye tamsayısının 114'ü, 113'ü ve 213'ü gibi oranların öngörülmüş olması karşısında bu hesaplamaların kolayca yapılabilmesi yönünden de isabetli sayılamaz. Fikrimizce milletvekili sayısı en az 600 olmalıdır.⁵

1982 Anayasası'na göre, seçimler,. serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esasına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır (m. 67/11).

1993 yılında Anayasa değişikliği hazırlık çalışmalarında Demokratik Sol Parti bu hükümdeki seçimlerin eşit oy esasına göre yapılması ilkesinin demokrasinin bir temel ilkesi olduğunu, oysa yürürlükteki adaletsiz seçim sisteminin oy eşitliğini ortadan kaldırdığını, o dönemdeki son milletvekili genel seçiminde bir padi ortalama 37000 oyla bir milletvekili seçtirebilmişken bir başka partinin bir milletvekili seçtirebilmesi için 10 katından fazla oy almasının gerekmiş olduğunu ileri sürerek, maddenin oy eşitliği ilkesine gerçeklik kazandıracak ve seçmen iradesinin gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gerek yerel yönetimlere doğru olarak yansımaları sağlayacak yönde değiştirilmesini, böylece, iktidarların her seçim öncesinde seçim sistemini kendi kısa vadeli çıkarlarına göre değiştirip yozlaştırmalarının da önlenmesini önermişti. Bu hazırlık çalışmalarında Refah Partisi, bu maddeye, seçim sisteminin milli iradenin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde adaletli temsiline imkan sağlayacak şekilde nisbi temsil esasına uygun olarak düzenlenmesini, her ilin bir seçim çevresi olmasını, illerin milletvekili sayısı 10'u aştığında seçim bölgelerine ayrılmasını öngören hükümler eklenmesi şeklinde görüş belirtmiştir.⁶

Anılan anayasa değişikliği çalışmaları sırasında Milliyetçi Hareket Partisi, bu düzenlemeye, seçim sisteminin ülke genel barajı %5'i geçmeyecek, her il bir seçim çevresi olacak, seçim çevresi barajı

⁵ ÜÇİŞİK, H. Fehim: Ülke Sorunları ve Çözüm Önerileri, İstanbul 1999, sh. 11 ve 20-21.

⁶ Anılan kaynak, sh. 165-166.

bulunmayacak ve temsilde adaleti ve yönetimde istikrar ilkesini bağdaştıracak biçimde kanunla düzenlenmesini öngören bir hüküm eklenmesini önermişti.⁷

Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı parti ise maddeye yalnızca seçim sisteminin temsilde adaleti ve yönetimde istikrar ilkesini bağdaştıracak bir biçimde düzenlenmesini öngören bir hüküm eklenmesini savunmuşlardı.⁸

Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin bu değişiklik önerisinin daha önce yer aldığı, 8.7.1993 tarih ve 3913 sayılı kanuna ilişkin teklifin gerekçesinde, seçim kanunlarının partilerin parlamentoda temsil edilmelerinde adalet ve bu temsile dayanılarak oluşturulacak yürütme organında istikrar sağlayacak tarzda yapılması ve bu ilkeleri demokratik ölçülere uygun bir denge içinde bağdaştıracak şekilde düzenlenmesi esasları getirilerek bu kanunların yapılmasında yasama organına belli hedefler verilmekte olduğu ileri sürülmüştü.⁹ Sonuçta maddeye 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı kanunla "seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesini bağdaştıracak biçimde düzenlenir" şeklinde bir ek hüküm kondu (m.67/VIII).

Bizce bu hüküm, temsilde adâlet ilkesinin tek başına yönetimde istikrar sağlayamayacağını farz ve kabul etmesi ve öngördüğü bağdaştırmanın nasıl olacağını düzenlememekle yeni ve sürekli bir tartışmaya yol açması yönlerinden tutarsız ve oyların eşitliğini öngören düzenlemeyle uyumsuzdur. Temsilde adalet ilkesi milli bakiye usulü ile birlikte uygulandığında dahi bir parti tek başına iktidara getirilmiş, buna karşılık yüzde onluk ülke barajı uygulanan son dönemlerde yönetimde istikrar sağlanamamıştır.

Bu hükmün dayanak teşkil ettiği ülke barajı, oldukça önemli oranlarda oy alan bazı partilerin milletvekili çıkaramamaları bir yana, mecliste temsil edilen partilerin aldıkları oylar ile çıkardıkları milletvekili sayıları arasında da büyük farklılıklar olmasına yol açmaktadır.

---

⁷ Anılan kaynak, sh. 165.

⁸ Anılan kaynak, sh. 164-165, 166.

⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 19, Yasama yılı 2, S. sayısı 306.

Anılan hükmün belirttiği bağdaştırmanın nasıl olacağını göstermemesi dolayısıyla yürürlükte kalan yüksek ülke barajının yönetimde istikrar yerine istikrarsızlığa yol açtığı da ileri sürülebilir. Bir seçimde bu barajın biraz gerisinde kalan bazı partiler bir veya iki seçim sonra iktidar ortağı olabilmektedirler. İktidar partilerinin bir dönem önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilememesi, temsilde adalet ilkesiyle çeliştiği gibi, yönetimde istikrar ilkesi açısından da uygun görülmemek gerekir. Fikrimizce, parlamento dışından kısa sürede iktidara gelmek yönetimde istikrar sayılamaz.¹⁰

Bize göre, 1982 Anayasası'na, seçimlerle ilgili olarak, bu tür gereksiz tartışma doğuracak düzenlemeler yerine, nisbi temsil usulünün uygulanmasını, partilerin tüm üyelerinin katılımıyla ön seçim yapılmasını ve merkez adaylıklarının sınırlandırılmasını, partilerin seçim çevrelerinin büyüklüğüne göre milletvekili sayısının 2 veya 3 katı kadar aday göstermeleri ve vatandaşların tercihli oy kullanabilmelerini öngören ve seçim çevreleri ile çıkaracakları en az ve en fazla milletvekili sayısının belirlenmesi esaslarını içeren hükümler konmalıdır.¹¹

1982 Anayasası'na göre, siyasi partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri Anayasadaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir (m. 69/X).

1982 Anayasası'nın ilk şekli, partisinden istifa ederek başka bir partiye giren veya seçim hükümetleri dışında Bakanlar Kurulunda görev alan milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşmesine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verilmesini (m. 84/1), partisinden istifa eden milletvekillerinin bir sonraki seçimde, istifa tarihinde mevcut herhangi bir partinin genel merkez organlarınca aday gösterilememesini öngörmekteydi (m. 84/1,11).

Bu hükmün gerekçesinde, 1980 yılından önce milletvekillerinin topluca bir partiden istifa ederek bir başka partiye girmesi suretiyle iktidar değişiklikleri olduğu göz önünde tutularak bu gibi dalgalanmaların önlenmesi için partisinden istifa eden milletvekillerinin üyeliklerini bağımsız olarak sürdürebilecekleri

---

¹⁰ ÜÇİŞİK, sh. 19.

¹¹ ÜÇİŞİK, sh. 10.

esasının getirildiği belirtilmişti.¹²

Bu hüküm Anayasada değişiklik yapan 277.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.

4- Milletvekillerinin Özlük Haklarına İlişkin Hükümler ve Değerlendirilmesi

1982 Anayasası'na göre milletvekillerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir. Ödeneğin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluk da ödenek miktarının yarısını aşamaz (m.86/1). Milletvekillerine sosyal güvenlik kuruluşlarından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemeler, bu ödenek ve yolluklar dolayısıyla kesilmez (m. 86/11). Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir (m.86/ III).

1961 Anayasası'nın ilk şekli, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yolluklarının kanunla düzenlenmesini, ödeneğin aylık tutarının birinci derecedeki Devlet memurunun aylığını, yolluğun da ödeneğin yarısını aşmamasını, bu ödenek ve yollukların en çok üç aylığının önceden ödenebilmesini, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin aylık ve ödeneklerine her ne suretle olursa olsun yapılacak zam ve ilâvelerin ilerideki milletvekilleri genel seçiminden sonra uygulanmasını öngörmekteydi (m. 82).

1961 Anayasası'nda 30.6.1971 tarih ve 1421 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle ödeneğin üst sınırı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktar olarak belirlenmiş ve zam ve ilâvelerinin uygulanmaya başlanması ile ilgili hüküm kaldırılmıştır.

Fikrimizce, 1961 ve 1982 Anayasa'larında milletvekillerinin ödenek ve yolluklarının miktarının veya üst sınırının oynak merdiven sistemiyle belirlenmesi ilke olarak uygun bulunmakla birlikte, birinci derecedeki devlet memurlarının aylıkları yerine, en yüksek devlet memurunun aylığının esas alınması isabetsizdir. Çünkü bu düzenleme, birinci derecedeki devlet memurlarından yalnızca bir kaçının, hatta birinin aylığının yükseltilmesi halinde milletvekili ödeneklerinin artması sonucunu vermektedir. 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde milletvekili ödenekleri ile birinci derecedeki memur aylıkları eşitlenmişken halen ödenekler birinci derecedeki memurların

---

¹² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Komisyon Raporları ve Madde Gereççeleri, sh. 136.

aylıklarının çok üzerindedir. Özlük haklarının böylesine farklılaştırılması, bizce, milletvekili seçimi ve parti içi adaylık mücadelesini olumsuz yönde etkileyebilecektir.

III. Siyasi Partiler Kanununda Değişiklik Gereği

1 -Siyasi Parti Tammı Yönünden Değişiklik Gereği

22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, partileri, anayasa ve kanunlara uygun olarak, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar şeklinde tanımlamaktadır (m.3).

Bizce, bu tanım, bir yandan, partilerin "ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını" güttüğünü ve böylece, ülkemizin çağdaş medeniyetten uzak bulunduğunu farz ve kabul etmesi, bir yandan da 1982 Anayasası'nın siyasi faaliyette bulunma hakkının partili olma şartına bağlı olmadığını açıkça vurgulamasına rağmen milli iradenin yalnızca partilerin çalışma ve propagandalarıyla oluştuğu şeklindeki özensiz ifadesi dolayısıyla isabetsizdir.

16.7.1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ise, siyasi partileri, toplum ve Devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini parlamento ve mahalli idareler seçimleri yoluyla ve belidi görüşleri yönünde yönetmek, denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacını güden ve propagandalara açık olan kuruluşlar şeklinde tanımlamış (m. 1/1) ve demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olduklarını da belirtmişti (m. 2/11).

Fikrimizce, siyasi partilerin tanımında, 648 sayılı Kanunun bu tanımı esas alınmalı ve 2820 sayılı Kanunda olduğu üzere "ülke çapında faaliyet gösterme" ve "tüzel kişiliğe sahip olma" özellikleri de belirtilmelidir.

2- Demokrasi Esaslarına Uyma Yükümlülüğünün Müeyyidesi Yönünden Değişiklik Gereği

Siyasi Partiler Kanununa göre, partilerin kuruluşu, organlarının seçimi, işleyişi, faaliyetleri ve kararları, anayasada nitelikleri belirtilen demokrasi esaslarına aykırı olamaz (m.4/II).

Anılan Kanun, Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar konulu dördüncü kısımdaki "Parti içi Çalışmaların Demokrasi Esaslarına Uygun Olma Zorunluluğu" başlıklı düzenlenmesinde de, panj içi çalışmaları, parti yönetimi ve denetimi, parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlığınca, genel merkez organlarınca ve parti gruplarınca alınan kararlar ve yapılan eylem ve işlemlerin parti tüzüğüne, parti üyeleri arasında eşitlik ilkesine ve demokrasi esaslarına aykırı olamamasını öngörmektedir (m.93).

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, parti tüzüğünün veya programının yahut diğer parti mevzuatının, anılan düzenlemenin (m.93) de yer aldığı dördüncü kısımdaki hükümlere aykırı olması (m. 101/a) veya Büyük Kongrece, merkez karar ve yönetim organınca veya meclis grubunun yönetim veya genel kurulunca dördüncü kısımdaki hükümlere aykırı karar arınması, genelge yahut bildiri yayınlanması, karar alınmamış olsa bile bu kurullarca aynı hükümlere aykırı faaliyette bulunulması yahut genel başkan, yardımcısı veya genel sekreter tarafından bu hükümlere aykırı sözlü veya yazdı beyanda bulunulması (m. 101/b) hallerinde Anayasa Mahkemesi'nce o siyasi partinin kapatılmasına karar verilir. Her ne kadar bu müeyyidenin yer aldığı maddenin başlığı "dördüncü kısımdaki yasaklara aykırılık halinde partilerin kapatılması" şeklinde ise de anılan hükümlerin metni, yalnızca yasaklara aykırılıkta değil, dördüncü kısımdaki hükümlerin herhangi birine aykırılıkta partinin kapatılacağı şeklindedir. Şu da var ki demokrasi kurallarına uyma zorunluluğu konması, demokrasi esaslarına aykırı davranmanın yasaklanmasıdır.

Bize göre, partilerin demokrasi esaslarına uyma yükümlülüğüne aykırılık hallerinin hiçbir ayırım yapılmaksızın böylesine ağır bir müeyyideye bağlanması uygun sayılamaz.

3- Büyük Kongreyle İlgili Değişiklik Gereği

a) Yapısı Yönünden

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, partinin en yüksek organı olan Büyük Kongre seçilmiş üyeler ile tabii üyelerden oluşur (m. 14/I,II).

Seçilmiş üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katından fazla olmamak kaydıyla, parti tüzüğünde gösterilen şekilde ve sayıda il kongrelerince seçilen delegelerdir (m. 14/III).

Tabii üyeler, kurai, olarak genel başkan, merkez karar ve yönetim kurulu ile merkez disiplin kurulu üyeleri ve partinin üyesi olan bakanlar ve milletvekilleridir (m. 14/III). Taşdıkları sıfat dolayısıyla büyük kongre üyesi olan kimseler ayrıca il kongrelerince delege seçilemezler (m. 14/IV).

Siyasi Partiler Kanunu'nun 3370 sayılı Kanunla değişik hükmüne göre, parti kurucuları, seçilmiş delegelerin %15'inden fazla olmamak kaydıyla, parti üyelikleri devam ettiği müddetçe, Büyük Kongrenin tabii üyesidir. Parti kurucuları seçilmiş delegelerin %15'inden fazla ise kurucular arasında tabii delegelerin nasıl seçileceği parti tüzüğünde gösterilir (m. 14/VII).

Siyasi Partiler Kanunu'nun ilk şekli, parti kurucularının yalnızca ilk Büyük Kongrenin tabii üyeleri olmasını öngörmekteydi (m. 14NII). Bizce, bazılarının 80 il, 900¹ den fazla ilçe ve binlerce belde teşkilatı olan siyasi partilerin Büyük Kongrelerinin seçilmiş delege sayısının Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katıyla sınırlandırılmış olması demokrasi esaslarına uygun sayılamaz. Dernekler Kanununa (m.23) göre, çok fazla sayıda üyesi olabilen herhangi bir derneğin, arada bir spor kulübünün Sendikalar Kanunu'na (m. 10/111) göre, üye sayısı bini aşmayan bir işçi sendikasının tüm üyeleriyle genel kurul toplantısı yapabilmesine karşılık, bir siyasi partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısına bağlı olarak, önceleri 800, daha sonra 900 ve halen 1100 seçilmiş delege ile kongre yapabilmesi tutarsızdır.

Bize göre, kurucu üye sayısı ile ilgili oran hükmü de göz önünde tutularak, Büyük Kongrelerin, tabii üyelerden çok fazla oranda ve il, ilçe ve belde teşkilatlarını gereği gibi temsil edilebilecek sayıda delegeyle yapılması sağlanmalı, en azından, tüzükleriyle geniş katılımı öngörmek isteyen partileri engelleyen bu sınırlama kaldırılmalıdır. Fikrimizce, yaygın yakınma konusu olan, parti genel merkezlerinin egemenliği sorununun en önemli sebeplerinden biri, bu, seçilmiş delege sayısının kanunla sınırlanmış olmasıdır.

b. öneri Yeter Sayılan Yönünden

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, Büyük Kongrenin toplantı yeter sayısı, üye tam sayısının salt çoğunluğudur. Toplantı yeter sayısı bulunmadığında ikinci çağrı üzerine yapılacak toplantıda toplantı yeter sayısı aranmaz (m.14/IX).

Anılan Kanuna göre, Büyük Kongrenin karar yeter sayısı, kanunda veya parti tüzüğünde daha büyük bir sayı gösterilmediği hallerde, hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğudur (m. Parti tüzük ve programında değişiklik yapılmasına veya parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına ilişkin teklifler, genel başkan veya merkez karar ve yönetim kurulu yahut Büyük Kongre üyelerinin en az yirmide biri, kanunlar, parti tüzüğü ve panj programı çerçevesinde toplumu ve Devleti ilgilendiren konular ile kamu faaliyetleri konularına ilişkin teklifler ise Büyük Kongrede hazır bulunan üyelerin üçte biri tarafından yapıldığı takdirde, seçilecek bir komisyonda görüşüldükten sonra komisyon raporuyla birlikte incelenerek karara bağlanır (m. 14/X).

Bizce, panj politikası veya herhangi bir kamu faaliyetiyle ilgili konularda yüksek öneri yeter sayısı öngören bu özel düzenlemelerin demokrasi esaslarına uygunluğu savunulamaz.

c- Olağan Toplantı Zamanı Yönünden

Siyasi Partiler Kanunu'nun 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı Kanunla değişik düzenlemesine göre, Büyük Kongre, olağan olarak, iki yıldan az, üç yıldan fazla olmamak kaydıyla parti tüzüğünde gösterilen süreler içinde toplanır (m. 14/VI).

Anılan Kanunun ilk şeklinde, Büyük Kongrenin olağan toplantılarının iki yılda bir yapılması öngörülmekteydi (m. 14/VI)

Fikrimizce, Siyasi Partiler Kanunu'nun ilk şeklinde öngörülen Küçük Kongrenin 21.5.1987 tarih ve 3370 sayılı kanunla kaldırıldığı da göz önünde tutularak, ülke genelinde faaliyet gösteren, yapısı, işleyişi ve faaliyetlerinin demokrasi esaslarına uygun olmalı gereken ve milli iradenin oluşmasına katkı sağlama amacı güden partilerin en üst organlarının olağan toplantılarının iki yılda bir yapılmasının öngörülmesi daha uygun olacaktır.

4- Genel Başkanlıkla İlgili Değişiklik Öneriler

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, genel başkan, Büyük Kongrece gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile seçilir. ilk iki oylamada sonuç alınamazsa üçüncü oylamada en çok oy alan seçilmiş sayılır (m. 15/I,II).

13.7.1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, genel başkanın parti tüzüğüne göre seçilmesini öngörmekteydi (m. 13/I).

Fikrimizce, genel başkanlık seçiminin üçüncü oylaması, 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanlığı seçimi için dördüncü oylamada öngördüğü (m. 102/III) gibi, bir önceki oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında yapılmalıdır.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 3270 sayılı Kanunla değişik hükmüne göre, genel başkan en çok 3 yıl için seçilir (m. 15/II).

Anılan Kanunun ilk şekli, genel başkanın en çok 2 yıl için seçilmesini, aynı kişinin 6 defadan fazla seçilememesini, yeniden seçilebilmesi için aradan 4 yıllık bir sürenin geçmesini öngörmekteydi (m. 15/II).

Bize göre, Büyük Kongre, olağan toplantısını iki yılda bir yapmalı ve genel başkan seçimi ve Büyük Kongrenin yapması gereken diğer seçimler, her olağan toplantıda, adaylık yönünden dönem sınırlaması olmaksızın tekrarlanmalıdır.

5- Merkez Karar Yönetim ve İcra Organları Yönünden Değişiklik Gereği

Siyasi Partiler Kanunu'nun 3370 sayılı Kanunla değişik, "merkez karar, yönetim ve icra organları" başlıklı düzenlenmesine göre, partilerin merkez karar, yönetim ve icra organları parti tüzüğünde belirtilen isim, şekil ve sayıda kurulur ve Büyük Kongrece seçilecek merkez organlarının her birinin üye sayısı 15'ten az olamaz (m. 16/I).

Anılan Kanunun ilk şekli, partilerin merkez organları arasında yönetim kurulu olarak, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu adıyla bir kurula yer vermesinin (m. 13) ve bu konudaki özel düzenlenmesinin (m.16) ilk üç fıkrasında bu organı yine tek kurul sayan hükümler sevk etmesinin ardından, aynı adla tek kurul veya Merkez Karar

Kurulu ve Merkez Yönetim Kurulu adlarıyla iki kurul olabilmemesini (m. 16/IV), Merkez Karar ve Yönetim Kurulunun, üye sayısı 15'ten az olmamak üzere parti tüzüğünde gösterilen şekilde kurulmasını(m. 16/I), Merkez Karar Kurulu ve Merkez Yönetim Kurulu ayırımı kabul edildiği takdirde her iki kurulun üyelerinin Büyük Kongrece seçilmesini ve kanunla Merkez Karar ve Yönetim Kuruluna verilen görevlerin bu kurullara dağılımı ile üye sayılarının parti tüzüğünde gösterilmesini öngörmekteydi (m. 16/V).

Bizce, genel başkan dışında Büyük Kongrece seçilecek merkez karar, yönetim ve icra organlarının isim ve şekilleri konusunda tüzük düzenlemesi yapılmasının öngörülmesi, iki seçenekli yasa düzenlenmesinden daha uygun sayılabilir. Ancak, bu kurulların üye sayısına, Büyük Kongrenin seçilmiş delegelerine oranla bir üst sınır konulmalı veya bu kurulların üyelerinin Büyük Kongrenin tabii delegeleri sayılması konusunda, kurucu üyeler için olduğu gibi, seçilmiş delegelere oranla bir sınırlama yapılmalıdır. Çünkü üye sayılarının çokluğu, bu kurullar yönünden demokrasi esaslarına daha uygun, ancak, bu kurulların üyelerinin Büyük Kongrede, il kongrelerince seçilen delegelerin yanında oldukça yüksek oranda tabii üye olmaları daha isabetsizdir.

6- Partilerin Gelir Kaynakları Yönünden Değişiklik Gereği

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, partilerin gelir kaynakları, mal varlığından elde edilecek gelirler (m. 61/b), bağışlar (m. 61 fi), parti üyelerinden alınacak giriş aidatı ile üyelik aidatı (m. 61/a), milletvekilliği aidatı (m. 61/b), parti bayrağı, flaması, rozeti ve benzeri rumuzların ve parti yayınlarının satış bedelleri (m. üye kimlik kartlarının ve parti defter, makbuz ve kağıtlarının sağlanması karşılığında alınacak paralar (m. 61/0, partice tertiplenen balo, eğlence ve konser faaliyetlerinden sağlanacak gelirler (m. 61/g), 31.3.1983 tarih ve 3420 sayılı kanunla değişik hükme (m. 61/c) göre, milletvekilliği, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclisi üyeliği aday adaylarından milletvekili ödeneğinin net bir aylık tutarını aşmamak kaydıyla alınacak özel aidat ve 27.6.1983 tarih ve 3032 sayılı kanunla eklenen hükme (m. 61/j) göre, devletçe yapılan yardımlardır.

Anılan Kanunun ilk şekli, özel aidatın yalnızca milletvekili aday adaylarından alınabilmesini öngörmekteydi (m. 61/c) ve partilere Devlet yardımı yapılmasına ilişkin 1961 Anayasası hükmünün 1982

Anayasası'na alınmamasıyla uyumlu olarak, devlet yardımıyla ilgili bir düzenleme içermemekteydi.

Siyasi Partiler Kanunu'na göre, Yüksek Seçim Kurulu'nca son milletvekili genel seçimlerine katılma hakkı tanınan ve genel barajı aşmış bulunan partilere, her yıl, o yıl ki genel bütçe gelirleri B cetveli toplamının beş binde ikisi oranında ödenek, partilerin genel seçim sonrasında Yüksek Seçim Kurulu'nca ilan edilen milletvekili sayılarınca bölüştürülerek ödenir. Milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların %7'sinden fazlasını alan siyasi partilere de kazanmış oldukları oy ve en az milletvekili çıkararak partinin almış olduğu yardımla orantılı olarak yardım yapılır (Ek m. IIIV). Genel barajı aşan partilere yapılacak yardım miktarı, genel barajı aşmamış olsaydı genel seçimlerde aldığı oy oranına göre alabileceği yardımlardan az olamaz (Ek m. 1/111). Partilere devlet yardımı, milletvekili genel seçiminin yapılacağı yıl 3 katı, mahalli idareler genel seçimi bir başka yılda ise o yıl 2 kat olarak ödenir (Ek m. I/V).

Siyasi Partiler Kanunu'na 27.6.1984 tarih ve 3032 sayılı Kanunla eklenen geçici düzenleme, ilk genel milletvekili seçimine kadar, Devlet yardımı ödeneğinin %30'unun 25.3.1984 tarihinde yapılmış olan mahalli idareler seçimine katılmış siyasi partilere il genel meclisi seçimlerinde kazandıkları üyeliklere göre paylaştırılmasını, ödeneğin geri kalan %70'inin de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan partilere 6.11.1983 tarihinde yapılmış olan genel seçimlerde aldıkları geçerli oyların toplam geçerli oylara oranına göre bölüştürülerek ödenmesini (Geçici m. 13/II,III), 9.4.1987 tarih ve 3349 sayılı Kanunla eklenen geçici hüküm, yürürlük tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan partilerin seçimlere katılmamış olsalar bile Devlet yardımından yararlanmalarını, yapılacak ilk milletvekili seçimi için siyasi partilerin alacakları yardımın 3 katına çıkarılmasını ve artırılan miktarın 3349 sayılı kanunun kabul edildiği tarihte grubu bulunan partilere milletvekili sayılarına göre bölüştürülerek ödenmesini (Geçici m. 1 1/II, III), 24.3.1992 tarih ve 3789 sayılı Kanunla konulan geçici düzenleme, Devlet yardımı alamayan ve seçime girme hakkını elde edecek şekilde teşkilatlanmasını tamamlamış partilere, 10 veya daha fazla milletvekili varsa en az Devlet yardımı alan partiye yapılan yardım kadar Devlet yardımı yapılmasını, milletvekili sayısı 10'dan az olmakla birlikte en az 3 olması halinde en az Devlet yardımı alan siyasi partiye yapılan yardımın 114'ü tutarında, öngörmekteydi (Geçici m. 16).

16.7.1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, partilerin gelir kaynakları arasında kanuna veya parlamento iç tüzüklerine göre Devletçe sağlanan yardımları da saymaktaydı (m.65).

Bizce, siyasi partilere devlet yardımı yapılması, bu yardımı alan siyasi parti genel merkez organlarının teşkilat kademelerine ve üyelerine mali bağımlılığını azaltmıştır. Hatta bazı partilerde faaliyetler genel merkezin bu kademefere önemli mali desteğiyle yürütülmektedir. Bunun parti içi demokrasi açısından isabetli sayılamayacağı açıktır.

Devlet yardımı alan partilerde diğer gelir kaynaklarının öneminin azalmasına karşılık, milletvekili adaylarından alınan özel aidatın diğer adaylıklara da yaygınlaştırılması ilginçtir. Bu özel aidatın miktarı, milletvekili ödeneklerinin eskisinden farklı olarak birinci derecedeki devlet memurlarının büyük çoğunluğunun aylıklarından çok daha yüksek olması dolayısıyla hayli artmıştır. Diğer seçim harcamaları bir yana, bu özel aidat dahi, aday olmak isteyen parti üyelerinin pek çoğu için caydırıcı olmaktadır. Fikrimizce, siyasi partilerin bir kısmının, devletten aldığı yardımı teşkilatına dağıtabilen, adaylık için hayli yüksek özel aidat toplayan kuruluşlar haline dönüşmesini parti içi demokrasi açısından da ülke açısından da uygun bir gelişme eğilimi saymamak gerekir.

7- Partilerin Seçimlere Katılabilmeleri Konusunda Değişiklik Gereği

Siyasi Partiler Kanunu'nun 3420 sayılı Kanunla değişik düzenlemesine göre, bir partinin seçimlere katılabilmesi için Büyük Kongresini yapmış ve illerin en az yarısında oy verme gününden en az altı ay önce teşkilat kurmuş olması veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunması şarttır (m.36/I). Bir ilde teşkilatlanmış sayılmak için merkez ilçesi dahil o ilin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmuş olmak gerekir (m.36/II).

Anılan Kanunun ilk şekli partilerin seçime katılabilmesi için illerin en az yarısında teşkilat kurmuş ve Büyük Kongresini yapmış olmasını veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunmasını şart koşmaktaydı (m.36/I).

Milletvekili Seçimi Kanunu'nun geçici düzenlenmesi, ilk milletvekili seçiminde partilerin seçime katılabilmeleri için Büyük Kongrelerini yapmış olma şartının aranmamasını, ancak Yüksek

Seçim Kurulunca belirlenecek seçim dönemi başlangıcına kadar, illerin en az yarısında teşkilat kurmuş olmalarını öngörmekteydi (Geçici m.2).

25.5.1961 tarih ve 393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre, partilerin seçime katılabilmeleri için ilk genel kurul toplantılarını yapmış olmaları ve en az 15 ilde altı aydan beri il ve ilçe teşkilatı kurmuş bulunmaları ve 15 ilin her birinde milletvekilliği sayısı kadar aday göstermeleri gerekmekteydi (m./a).

Fikrimizce, Siyasi Partiler Kanunu'nun partilerin seçime katılabilmeleri ile ilgili düzenlemesi, bir yandan, belirli sayıda il ve ilçe teşkilatı kurmuş olma şartının seçimlerin başlangıcından hayli önceki bir tarihte gerçekleşmiş olmasını öngörerek seçimlere yaklaşıldığı dönemlerde partilerden ayrılıp seçimlere yeni kurulacak bir partiyle girmeyi güçleştirmesi, öte yandan, grup kurabilecek sayıda milletvekilinin partilerinden ayrılıp seçime kısa bir süre kaldığında yeterli teşkilatı kurmadan ve Büyük Kongre yapmadan seçime katılmasına imkan tanıması dolayısıyla partilerin aynı durumdaki üyeleri arasında farklılık ortaya çıkarmaktadır. Bize göre, yeterince teşkilatlanma şartının seçimlerin başlangıç tarihinde veya bundan önce yapılacak işlemler dolayısıyla kesinlikle zorunlu olan bir sürenin de göz önünde tutulmasıyla bulunacak bir tarihte gerçekleşmiş olması öngörülmeli ve belirli sayıda milletvekili olan partilere ayrıcalık tanınmamalıdır.

8- Milletvekili Adaylarının Tespiti Konusunda Değişiklik Gereği

Siyasi Partiler Kanunu'nun 3270 sayılı Kanunla değişik düzenlenmesine göre, partiler, milletvekili genel veya ara seçimlerinde, adaylık için müracaat eden ve adaylığı uygun bulunanlar arasından adayların tespitini, serbest, eşit, gizli oy ve açık tasnif esasları çerçevesinde, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya bir kaçıyla yapabilirler (m. 37/1). Merkez yoklaması dışındaki aday seçimleri seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılır (m. 37/11).

Partilerin tüzüklerine göre herhangi bir seçim çevresinde bütün üyelerin katılımıyla yapılacak önseçimde Siyasi Partiler Kanununun ilgili hükümleri uygulanır (m.37/III). Seçime katılacak bütün siyasi partilerin tüzüklerindeki usullere göre il ve ilçelerdeki aday tespitleri bütün yurttaki aynı günde yapılır. Aday tespiti günü, genel seçimlerden

en az 75 gün önceki bir tarih olarak Yüksek Seçim Kurulunca belirlenir (m. 37/1V).

Siyasi Partiler Kanunu'na 31.7.1998 tarih ve 4381 sayılı Kanunla eklenen düzenlemeye göre, partiler, önseçim veya aday yoklaması yaptıkları seçim çevrelerinde, toplam olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının %5'ini aşmamak üzere, ilini, seçim çevresini, aday listesindeki sırasını, önseçim veya aday yoklaması tarihinden en az 10 gün önce Yüksek Seçim Kurulu'na bildirmek koşuluyla merkez adayı gösterebilirler. Siyasi partilerin önseçim ya da aday yoklaması yapılmayan yerlerde merkez yoklaması veya diğer usullerden biri veya birkaçı ile aday belirleme yetkileri saklıdır (m.37/VI).

Siyasi Partiler Kanunu'nun ilk şekli, milletvekili seçimlerinde partilerin bir seçim çevresindeki adaylarının üstesi ile sırasının, kural olarak, seçim çevresinde, o partinin üye kayıt defterine göre düzenlenen parti seçmen listesinde yer alan bütün üyelerinin İlçe Seçim Kurullarının yönetiminde serbestçe oy kullanacakları bir önseçim ile milletvekilliği sayısının 2 katı olarak, aday adayları arasından tespit edilmesini, ön seçimlerin, bütün partiler için, Yüksek Seçim Kurulunca belirlenecek, genel seçimlerden en az 2 ay önceki aynı tarihte yapılmasını (m 37), siyasi partilerin, önseçim katıldıkları seçim çevrelerinden çıkabilecek milletvekili sayısının %5'ini aşmamak üzere merkez adayı gösterebilmelerini, ancak aday listesinde, ön seçimde seçime katılan partilerin en az %75'inin oyunu almış olan adayların üstünde bir yere merkez adayı konamamasını öngörmekteydi (m.38/II).

25.5.1961 tarih ve 393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, partilerin aday listelerini ve adayların listedeki sıralarını, kendi tüzükleri gereğince, seçim çevrelerinde, demokratik usuller çerçevesinde yapacakları yoklamalarla, oy verme gününden önceki otuzbeşinci gün tespit etmelerini, merkez adaylarının sayısının o partinin göstereceği adayların toplamının %10'unu geçmemesini öngörmekteydi (m. 15).

Fikrimizce. 28.3.1986 tarih ve 3270 sayılı Kanun. Siyasi Partiler Kanunu'nun parti adaylarının tespiti başlık” düzenlemesinde (m.37) değiştirerek partilerin, tüzüklerinde belirleyecekleri usul ve esaslardan herhangi biri veya birkaçıyla aday tespiti yapabilmelerini öngörmesinin yanı sıra, geçici düzenlemesiyle partilerin merkez karar ve yönetim kurullarına anılan Kanunda yapılan değişikliklerin

yürürlüğe girişinden olağan büyük kongrelerinin toplanmasına kadar bu değişikliklerin gerektirdiği tüzük tadilatını yapma yetkisi tanımakla bazı partilerin büyük kongrelerinin belki de yapmayacakları, aday tespitinde parti genel merkezlerini son derece yetkili kılan tüzük düzenlemelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kanundaki ön seçimle ilgili düzenlemeler korunmakla beraber artık çok az uygulanır olmuştur. Siyasi Partiler Kanununa 31.7.1998 tarih ve 4381 sayılı kanunla eklenen hükümlerle genel merkezlerin aday tespiti konusundaki yetkisi pekiştirilmiştir.

Bize göre, 25.5.1961 tarih ve 393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda ve yürürlükteki Siyasi Partiler Kanunu'nun ilk şeklinde öngörüldüğü üzere, ön seçim zorunlu kılınmalı, ön seçime parti üyelerinin hepsi katılabilmeli, merkez adaylarının sayısı sınırlanmalı ve önseçimde çok fazla oy almış olan adayların üstündeki bir sıraya merkez aday konulması engellenmelidir.

IV- Milletvekili Seçimi Kanunu'nun Seçim Çevrelerine İlişkin Düzenlemesinde Değişiklik Gereği

10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 27.10.1995 tarih ve 4125 sayılı Kanunla değişik düzenlemesine göre, çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e kadar olan iller bir seçim çevresi sayılır. Milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür (m.4/V).

Milletvekili Seçimi Kanunu ilk şeklinde, çıkaracağı milletvekili sayısı yediye kadar olan illerin bir seçim çevresi sayılmasını, milletvekili sayısı daha çok olan illerin birden fazla seçim çevresine bölünmesini, bölme sonucu teşekkül edecek bir seçim çevresinin milletvekili sayısının üçten az olamamasını ve yediye yakın ve mümkün olduğu ölçüde tek rakamlı olmasını öngörmekteydi (m.4/V,VI).

Bize göre, seçim çevrelerinin birbirinden çok farklı sayıda milletvekili çıkarması aynı partinin çeşitli illerdeki adayları arasında büyük farklılığa yol açmaktadır. Az sayıda milletvekili çıkaran illerde partili bir aday listesinde birinci sırada olsa da diğer partilerin adayları ve hatta bağımsız adaylar kaçıyorsa zorlu bir seçim faaliyeti içinde iken aynı partinin fazla sayıda milletvekili çıkaran seçim çevrelerindeki adayları çok farklı şartlarda bulunabilmektedir.

Fikrimizce, nüfusu fazla olan seçim çevreleriyle çok az olanlar arasında, aynı propaganda süresinin yeterli olup olmaması, seçmenlere kolayca ulaşılabilmek veya ulaşılamaması, seçmenlerce tanınabilir olmak veya olmamak, parti teşkilatının yeterince destek olabilmesi ve zorunlu seçim harcamaları yönlerinden büyük farklılıklar bulunmasının kaçınılmazlığı göz önünde tutularak, seçim çevreleri, birbirine yakın sayıda milletvekili çıkaracak şekilde belirlenmelidir.

V- SONUÇ

1982 Anayasası, vatandaşların bağımsız olarak veya bir parti içinde siyasi faaliyette bulunma hakkına sahip olduklarını (m. 67/1), siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olduğunu (m.68/II) ve partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının demokrasi ilkelerine uygun olması gerektiğini (m.69/I) belirtmekte, seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esasına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılmasını (m.67/II), milletvekili ödeneğinin aylık tutarının en yüksek devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluğunda ödenek miktarının yarısını aşmamasını (m-86/1), 87.1993 tarih ve 3913 sayılı kanunla eklenen düzenlemeyle, siyasi partilere yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapılmasını (m.68/VIII), 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı kanunla değişik hükmüyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 550 milletvekilinden oluşmasını (m. 75) ve aynı kanunla eklenen hükmüyle de seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesini (m.67/VIII) öngörmektedir.

Fikrimizce, 1982 Anayasası'nın partilere devletçe mali yardım yapılması ve seçim kanunlarında temsilde adalet ve Yönetimde istikrar ilkelerinin bağdaştırılmasını öngören ek hükümleri kaldırılmalı, milletvekili sayısı en az 600 olmalı ve milletvekili ödenekleri birinci derecedeki Devlet memurlarının aylıkları ile eşitlenmelidir.

Bize göre, 1982 Anayasası. siyasi partilerin parti içi çalışmaları ve kararlarının demokrasi esaslarına aykırı olamamasını öngörmesinin yanı sıra, bu temel ilkenin belirgin göstergelerini de düzenlemeliydi. Bizce parti içi demokrasi açısından çok önemli olan önseçim uygulanmayınca, gelişme eğilimi, partilerin aşırı bir genel merkez egemenliğine sürüklenmesi yönünde olmuştur.

Siyasi partilerde ve genelde siyasi haklarla ilgili mevzuatı dağınık bulmaktayız. Bize göre, Siyasi Partiler Kanunu ile seçimlerin temel hükümleri, milletvekili seçimleri ve mahalli idareler seçimleriyle

ilgili kanunlardaki tekerrür ve uyumsuzluklar giderilerek bu düzenlemeler, bu konulardaki diğer kanun hükümleriyle birlikte, siyasi haklar kanunu veya demokrasi kanunu gibi bir adla bir kanunda toparlanmalıdır. Anılan kanunların çok defa bir tek kanunla değiştirilmiş olması da bu ihtiyacın bir göstergesidir.

Bu değişiklik kanunlarının büyük çoğunluğu seçimler yaklaşıldığında çıkarılmış, bazı düzenlemeler defalarca değiştirilmiş ve anayasaya uygunluğu tartışmalı hükümler konmuştur. Anayasa Mahkemesi bu kanunların çok sayıdaki hükmünü iptal etmiştir. Değişiklik kanunlarının seçimlere yakın bir tarihte çıkarılmasını, Anayasa Mahkemesinin görev yükünün ve çalışma şartlarının gereksiz olarak ağırlaştırılması ve hatta seçimlerin ertelenmesi zorunluluğu ile karşı karşıya kalınıp kalınmayacağı kaygılarına yol açılması dolayısıyla isabetsiz bulmaktayız.

Anılan mevzuatın çok sık ve defalarca değiştirilmiş olması ve çok sayıda düzenlemenin Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi, bizce, 1982 Anayasasında, partilerle ve seçimlerle ilgili olarak konulmuş bulunan ilkelerin dışında diğer bazı temel esasların da yer alması gerektiği görüşünü doğrulamaktadır.

Siyasi Partiler Kanunu'nda partilerin demokrasi esaslarına uyma yükümlülüğüne aykırılık hallerinin hiçbir ayırım yapılmaksızın kapatılma şeklinde ağır bir müeyyideye bağlanmasını uygun bulmamaktayız.

Bize göre, siyasi partilerin seçime katılabilmesi ile ilgili düzenleme, belirli sayıda milletvekili olan partilere yeterince teşkilatlanma ve ilk Büyük Kongreyi yapmış olma şartları yönünden ayrıcalık tanınması dolayısıyla isabetsizdir.

Fikrimizce, bazılarının 80 il, 900'den fazla ilçe ve binlerce belde teşkilatı olan siyasi partilerin Büyük Kongrelerin seçilmiş delege sayısının Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının iki katıyla sınırlandırılmış olması demokrasi esaslarına uygun sayılamaz. Üye sayısı bini aşmayan bir işçi sendikasının ne çok fazla sayıda üyesi olabilen bir spor kulübünün tüm üyeleriyle genel kurul toplantısı yapabilmesine karşılık bir siyasi partinin Büyük Kongresine Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısına bağlı olarak önceleri 800, daha sonra 900 ve halen 1100 seçilmiş delegenin katılabilmesi tutarsızdır. Bizce, Büyük Kongrede öneri yeter sayısı ile ilgili özel düzenlemelerin de demokrasi esaslarına uygunluğu savunulamaz.

Genel başkanlık seçiminde üçüncü oylamanın, bir önceki oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında yapılmasını önermekteyiz.

Bize göre, olağan Büyük Kongreler, iki yılda bir toplanmalı ve genel başkan seçimi ile Büyük Kongrenin yapması gereken diğer seçimler, her olağan toplantıda, adaylar yönünden dönem sınırlaması olmaksızın tekrarlanmalıdır.